

9. Zaika, Yu.O. (2005). *Ukrainske tsyvilne pravo*. [Ukrainian civil law]: navch. posib. Kyiv, Istyna. 312. (in Ukrainian).
10. Dzera, O.V., Kuznietsova, N.S., Maidanyk, R.A. (2010). *Tsyvilne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna*. [Civil law of Ukraine. General part.]: pidruchnyk. Kyiv, Yurinkom Inter. 976. (3-tie vyd., pererob. i dop.). (in Ukrainian).
11. Bratus, S.N. (1950). *Subiekty grazhdanskogo prava*. [Subjects of the civil law]. Moskva, Gosjurizdat. 364. (in Russian).
12. Bilousov, Yu.V., Lozinska, S.V., Rusu, S.D. (2004). *Tsyvilne pravo Ukrainy [Civil law of Ukraine]: navch. posib. Za red. Stefanchuka R.O.* Kyiv, Naukova dumka, Pretsedent. 448. (in Ukrainian).
13. Maidanyk, R.A. (2007). *Anomalii v tsyvilnomu pravi Ukrainy*. [Anomalies in the civil law of Ukraine]. Kyiv, Yustyninan. 912. (in Ukrainian).
14. Bodnar, T.V. (2005). *Teoretychni problemy vykonання dohovirnykh zoboviazan (tsyvilno-pravovyi aspekt)* [Theoretical problems of the execution of contractual obligations (civil-legal aspect)]: avtoref. dys. d-ra. yuryd. nauk. 12.00.03. Kyiv. 36. (in Ukrainian).
15. Stefanchuk, R.O. (2006). *Tsyvilna pravozdatnist ta diiezdatnist yak neobkhidni peredumovy zdiisnennia osobystykh nemainovykh prav fizychnykh osib* [Civil legal capacity as necessary prerequisites for the realization of personal non-property rights of individuals]. *Universytetski naukovy zapysky*, 3-4 (19-20). 114-123. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції: 5.11.2023

УДК 368(477); 349.3

DOI: 10.36550/2522-9230-2023-15-176-180

Федорюк Людмила Василівна,

викладач кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань

Національної академії внутрішніх справ

e-mail: fedoriuk514@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-9321-9563>

ПРИНЦИП СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті досліджується вітчизняна система державного страхування з позиції принципу соціальної справедливості. Встановлено, що в умовах соціально-економічних змін право громадян на державне соціальне страхування постає вимогою реалізації державою соціальної політики та гарантування соціальної справедливості.

Визначено, що зміст принципу соціальної справедливості становить: по-перше, рівність страхових компаній перед органами регулювання, рівність законодавчо визначених прав і обов'язків страхових компаній, пропорційність відповідальності допущеному правопорушенню; по-друге, недопущення дискримінації, виключень, нерівності, свавілля органів нагляду щодо страховиків та страхових компаній у відносинах зі своїми клієнтами та партнерами; по-третє, постанови, приписи, письмові розпорядження органу регулювання та нагляду, в яких справедливо визначені права та обов'язки споживачів страхових послуг.

Наголошено, що надання виплат через статус та офіційну приналежність до вразливої групи має корелювати з індивідуальними потребами. Зроблено висновок, що модернізація вітчизняної системи загальнообов'язкового державного страхування має ґрунтуватись на таких базових складових соціальної справедливості: створенні індивідуальних програм соціального страхування для окремих категорій осіб та підбір індивідуального пакету соціальних послуг; оцінці доходів і матеріального становища одержувача послуг; міжособистісності перерозподілу прибутків між найбагатшими й найбільш бідними соціальними групами; прозорості і підзвітності системи надання соціальних допомог; оцінці ефективності наданої допомоги з урахуванням задоволення потреб отримувачів соціальних послуг.

Ключові слова: державне страхування, соціальне страхування, соціальна справедливість, соціальні внески, соціальний захист.

Fedoryuk L. THE PRINCIPLE OF SOCIAL JUSTICE AS THE BASIS OF THE DEVELOPMENT OF MANDATORY STATE INSURANCE IN UKRAINE

The article examines the domestic state insurance system from the standpoint of the principle of social justice. It was established that in the conditions of socioeconomic change, the right of citizens to state social insurance appears as a requirement for the state to implement social policy and guarantee social justice.

It was determined that the content of the principle of social justice is: first, equality of insurance companies before regulatory bodies, equality of legally defined rights and obligations of insurance companies, proportionality of responsibility to the committed offense; secondly, prevention of discrimination, exclusions, inequality, arbitrariness of supervisory bodies against insurers and insurance companies in relations with their clients and partners; thirdly resolutions, prescriptions, written orders of the regulatory and supervisory body, which fairly define the rights and obligations of consumers of insurance services. It is emphasized

that the provision of benefits due to the status and official membership of a vulnerable group should be correlated with individual needs.

It was concluded that the modernization of the national mandatory state insurance system should be based on the following basic components of social justice: the creation of individual social insurance programs for certain categories of persons and the selection of an individual package of social services; assessment of the income and financial situation of the recipient of services; interpersonal redistribution of income between the richest and poorest social groups; transparency and accountability of the social assistance system; assessment of the effectiveness of the assistance provided, taking into account the satisfaction of the needs of recipients of social services.

Key words: state insurance, social insurance, social justice, social contributions, social protection.

Постановка проблеми. Популярна догма, що державне страхування – це атрибут соціальної політики держави, а забезпечення інтересів останньої – основне призначення публічного права, правомірно доповнюється у правовій рефлексії іншим підходом, який актуалізує справедливий приватно-еквівалентний характер соціального захисту населення. У сучасній правовій доктрині окреслена стратегія розвитку системи загальнообов'язкового державного страхування особливо актуалізується в загальнотеоретичних характеристиках перерозподілу страхових ризиків, еквівалентності страхового захисту і матеріального забезпечення таких категорій населення, які втратили основні засоби до існування через нещасні випадки на виробництві, хворобу, втрату годувальника чи безробіття, акцентуванні уваги на подальшому відновленні їх зайнятості та створенні економічних і правових умов для стимулювання ефективності праці.

Такий реверс доктринальних підходів неминуче долає вкорінені догматичні позитивістські схеми з їх невідоротною заміною на визнання людини системно утворюючим началом правової дійсності. Сцієнтично-нарративне пояснення природи публічного права доповнилось індивідуально-ціннісним, яке розгортається у площині забезпечення індивідуальних програм соціального страхування для окремих категорій осіб. Керуючись такою методологічною основою, право громадян на державне соціальне страхування стає витребуваним, воно постає вимогою реалізації державою соціальної політики та гарантування соціальної справедливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових досліджень показує, що проблемі державного страхування приділяється значна увага як з боку вітчизняних науковців, так і з боку закордонних. Зокрема, серед вітчизняних науковців, які вивчали це питання, доцільно виділити таких: О. Агарков, В.Базилевич, О. Гаманков, І. Доценко, І. Возовик, Єрмошенко, О. Жук, О. Кириленко, Ю. Коваленко, Л.Морозова, Н. Ткаченко, В. Опарін, Т. Рогова, Л. Селіверстова, Н. Супрун, О. Філонюк та ін. Проте важливі аспекти змісту принципу соціальної справедливості як основи розвитку системи державного страхування в Україні залишаються не розкритими й потребують подальшого дослідження.

Мета статті. З'ясування сутності системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також визначення перспектив його динаміки в Україні ускладнюється неоднозначністю науково-теоретичних концепцій у правовій доктрині та різноманіттям підходів застосування у практичній площині. Саме тому метою цього дослідження є обґрунтування розвитку вітчизняної системи державного страхування з позиції принципу соціальної справедливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілком очевидно, що не лише історія права, але й взагалі генеза самої людської культури (ще задовго, звичайно, до появи перших форм правової регуляції життя суспільства) пов'язана з її перманентною самооцінкою в плані уявлень про справедливість. Відповідно, право (jus) покликане, згідно із вже навіть своєю етимологією, бути засобом реалізації справедливих засад в організації та функціонуванні суспільства [9, с. 214].

Однак при всій своїй удаваній простоті і легкості сприйняття, поняття справедливості складне для розуміння, тим більше для втілення його у нормах, інститутах і відносинах. За переконанням більшості, у правовій доктрині справедливість характеризується нечіткістю, неоднозначністю, невизначеністю та належить до найскладніших проблем права та метафізики. Більше того, серед учених часом побутує думка, що зміст цього поняття навряд чи можна певним чином узагальнити: адже для цього такий зміст повинен мати якщо не об'єктивний, то хоча б інтерсуб'єктивний характер, тоді як «справедливість – це завжди суб'єктивність, вона розуміється передусім як проєкція власних інтересів. Навіть загальні інтереси, нав'язувані суб'єкту, не сприймаються ним як справедливі, якщо суперечать його особистим інтересам» [3, с. 11]. У площині правового регулювання організації та здійснення діяльності у сфері державного страхування, переконаність страховиків та споживачів страхових послуг у суспільній необхідності саме такої моделі справедливості, відіграє значну роль при глобальних соціально-економічних перетвореннях, пов'язаних із трансформаційними процесами переходу від розподільчо-планової економіки до ринкових засад господарювання. Аналізуючи інституційне забезпечення розвитку державного регулювання страхової діяльності, Л. Морозова та О. Тимошук зазначають: «процес розробки та реалізації державними органами нормативно-правових, організаційних і регулятивно-контролюючих заходів має бути спрямований на захист інтересів страховиків та споживачів страхових послуг, що сприятиме ефективному розвитку страхового ринку в рамках єдиної державної політики» [4, с. 135]. Цілями державного регулювання страхової діяльності мають бути досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють, захист страхувальників, забезпечення інтересів страховиків і отримання певної макроекономічної вигоди. Отже, з позиції соціальної справедливості оптимальна система державного регулювання страхової діяльності

на національному рівні передбачає досягнення збалансованості інтересів суб'єктів страхових відносин і органів, що їх регулюють.

Ідея справедливості розкривається в легітимності владного примусу та соціальних обов'язків публічних інституцій. Справедливість постає універсальним чинником оцінки соціальних інститутів. Потреба у справедливості виникає з моменту усвідомлення людиною себе складовою соціуму. Прагнення до збереження цього цілого в інтересах усіх породжує оцінку окремих дій як справедливих або несправедливих. Справедливість виступає оптимальною мірою співвідношення протилежних інтересів у суспільстві. Вона як показник співвідношення цих інтересів визначальний чинник, що підпорядковує собі функціонування суспільства та його систем. Справедливість потребує зіставлення, порівняння кількох вчинків або властивостей. З позицій справедливості оцінюється не лише певне явище в цілому, а й співвідношення двох або більше явищ, висувається вимога відповідності між практичною роллю різних індивідів (соціальних груп) у житті суспільства і їхнім соціальним становищем, між їхніми правами та обов'язками, між заслугами та суспільним визнанням.

Розподільча регулятивність справедливості характеризується як забезпечення для кожного гарантованої мінімальної частки соціальних благ і надання можливостей на рівній правовій основі брати участь у їх розподілі. Щоб розподіл неминуче був справедливим, він має реалізовуватись як «рівність нерівностей» та відображатись у формулі «кожному своє» *suum cuique*: «кожному», усім без винятку, – означає рівність, «своє», тобто особливе, індивідуальне – нерівність. Іншими словами, усі громадяни мають права та обов'язки, але ця рівність не абсолютна. Як результат, важливо визначити, які відмінності слід брати до уваги при розподілі прав та обов'язків. Так, А. Нечипоренко, аналізуючи цю проблему у контексті основних функцій державного регулювання страхової діяльності, наголошує, що державне регулювання страхової діяльності в Україні має здійснюватися на засадах системності, плановості, компетентності й прозорості, з урахуванням сучасного стану економіки, існуючих ризиків та прийнятих цілей розвитку. Серед принципів, що забезпечують прибутковість страховиків та захищають споживачів страхових послуг, важливе місце займає принцип соціальної справедливості, зміст якого такий: по-перше, рівність страхових компаній перед органами регулювання, рівність законодавчо визначених прав і обов'язків страхових компаній, пропорційність відповідальності допущеному правопорушенню; по-друге, недопущення дискримінації, виключень, нерівності, свавілля органів нагляду щодо страховиків та страхових компаній у відносинах зі своїми клієнтами та партнерами; по-третє, постанови, приписи, письмові розпорядження органу регулювання та нагляду, в яких справедливо визначені права та обов'язки, а також накази, розпорядження та відповіді на скарги споживачів страхових послуг, видані страховиком.

Державне соціальне страхування є одним із пріоритетів держави, проте наявні ресурсні можливості не дозволяють покрити всі потреби. Але, незважаючи на багатомільярдне фінансування більшість громадян, вважає недостатньою допомогу від державних програм соціально-економічної підтримки. Визначена ситуація вимагає від органів державної влади та місцевого самоврядування переоцінити власні спроможності та знайти нові шляхи підтримки осіб, які цього найбільше потребують.

Відсутність чітко встановлених критеріїв надання допомоги та нескоординованість надання підтримки не дозволяє оцінити, які саме інструменти будуть найкращими для тієї чи іншої особи, враховуючи її індивідуальну потребу.

Універсального інструменту підтримки, що покривав би всі потреби таких категорій населення, які втратили основні засоби до існування через нещасні випадки на виробництві, хворобу, втрату годувальника чи безробіття, не існує. Надання виплат через статус та офіційну приналежність до вразливої групи має корелювати з індивідуальними потребами. Намагання допомогти одночасно та однаково всім особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, створює ризик не допомогти якісно та належно жодній людині. Відсутність індивідуального підходу може призвести до неповної оцінки реальних потреб, неможливості ресурсно забезпечити інструменти надання допомоги, виникненню заборгованості з виплат та компенсацій через брак фінансових ресурсів.

Війна в Україні продовжує стрімко збільшувати кількість осіб, які належать до вразливих категорій населення, що вимагатиме перегляду підходу до призначення соціальних допомог через обмеженість державних ресурсів. Розв'язання цієї проблеми має два варіанти вирішення: перший – скорочення кількості категорій населення, що отримують допомогу від держави; другий – збереження кількості категорій населення, але значне звуження типів підтримки.

Перерозподіл ресурсів на соціальну підтримку через звуження кількості отримувачів допомог є непопулярним рішенням, але така модель відповідатиме принципу соціальної справедливості, оскільки сприятиме забезпеченню індивідуальних програм соціального страхування для окремих категорій осіб, які цього потребують найбільше. У вищевказаному контексті заслуговує на увагу думка П. Рікера, що «сенса справедливості віднаходить своє найаскетичніше раціональне формулювання в процедурному формалізмі і може досягти конкретної повноти лише в ситуативних судженнях» [7, с. 134]. Одна й та сама норма в одних відносинах результатом своєї реалізації може бути справедливою, а водночас – несправедливою та несправедливою у регулюванні інших. Це – динаміка справедливості. І така її специфіка в жодному разі не нівелює регулятивне значення справедливості, а свідчить лише про те, що вона не може бути раз і назавжди закріплена як константа. Справедливість не є сталою. Щоразу в кожному правовідношенні вона відкривається

по-новому, оскільки соціальна ситуація постійно змінюється і минулі рішення не завжди можуть бути придатними для використання в нових умовах. Інституалізується вищезгадане положення у вищезгаданій формулі «кожному своє» («*suum cuique*»), але її змістовна інтерпретація вже дещо інша, зокрема, в ній поєднується всезагальний масштаб норми (відображений словом «кожному») та неповторність, індивідуальність окремої ситуації (відображені словом «своє»). Формула «кожному своє» передбачає розподілення певного ресурсу. І таке трактування асоціюється з положенням економічної теорії, йдеться про розподіл матеріальних благ і цінностей.

Сьогодні одне з головних завдань формування системи соціального захисту – формування моделі з чітким баченням, як співвідносяться реальні потреби осіб із типами допомоги, яку надає держава, чи впливає державна допомога на подолання складних життєвих обставин в ефективний спосіб [2]. Ключовим у цьому процесі є правило перерозподілу державного страхування, згідно з яким прибутки страхового фонду перерозподіляються на користь менш фінансово забезпечених членів спільноти через систему солідарної поруки. Ця особливість відрізняє державне соціальне страхування від добровільного страхування. Якщо у випадку добровільного страхування розмір страхових внесків кожного застрахованого визначається індивідуально, відповідно до ймовірності страхового ризику, то в соціальному страхуванні ймовірність настання страхового випадку не впливає на розрахунок розміру страхових внесків. Отже, справедливості соціального захисту забезпечується тим, що громадяни мають рівний та вільний доступ до системи соціального страхування, незалежно від наявності у них соціальних ризиків і ступеня ймовірності цих ризиків. Це надає державному страхуванню суспільної значимості й зумовлює обов'язковість участі громадян у системі соціального страхування.

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальне справедливе страхування громадян України здійснюється за принципом солідарності та субсидування [5]. Згадані принципи передбачають взаємну допомогу всіх учасників системи соціального захисту. Така взаємодопомога реалізується у вигляді перерозподілу коштів між різними соціально-економічними та соціально-демографічними групами населення. Складовими принципу соціальної справедливості загальнообов'язкового державного страхування такі: по-перше, соціальна солідарність забезпечується об'єднанням різних ризиків при однакових страхових внесках; по-друге, соціальна солідарність передбачає міжчасовий перерозподіл прибутків від працездатних молодих громадян до непрацездатних членів суспільства; по-третє, соціальна солідарність є основою інтерперсонального перерозподілу прибутків між найбагатшими і найбіднішими соціальними групами, безпосередньо між застрахованими суб'єктами або між застрахованими й незастрахованими учасниками системи соціального захисту.

У такому контексті, поряд з низкою досить ґрунтовних узагальнень щодо змістовних характеристик справедливості як основи розвитку системи державного страхування, останнє розглядається, за висловом Дж. Роулза, як «чесність» (*fairness*), що ґрунтується на неупередженій угоді, «суспільному контракті». Відповідно, «несправедливість» пов'язується з нерівністю, в результаті якої одна частина населення багатіє через погіршення добробуту іншої, що, відтак, унеможливує дію принципу «*maximin*» – прагнення «максимізації мінімальної частки». Іншими словами, у розподільчому «роулзівському процесі» неприпустимо (з точки зору теорії справедливості), щоб збагачення багатих не супроводжувалося поліпшенням добробуту бідних верств населення; в протилежному разі наявність та посилення суспільних нерівностей перестають бути виправданими як у плані політико-економічної доцільності, так і в плані уявленя про справедливий розподіл: система нерівностей справедлива лише у тому випадку, якщо вона вигідна для всіх, а особливо для найменш захищеної частини населення.

Суспільно-політична концепція Дж. Роулза (взаємозумовленість права і справедливості розглядалася автором лише остільки, оскільки право є однією із сфер соціального життя) визначала принципи справедливості як такі, які би обрав кожен свідомий учасник суспільної кооперації, перебуваючи у гіпотетичній ситуації за «запоною незнання» [8, с. 37], тобто не знаючи, яке місце у суспільстві він займе, до якого класу належатиме і який матиме статус, якими талантами і здібностями володітиме, якими будуть його життєві цілі, за якого економічного, політичного, культурного та соціального устрою він житиме. У такій ситуації кожна особа як учасник суспільної співпраці обере такі два принципи справедливості: перший – кожна особа повинна мати рівне право на щонайширшу сукупну систему рівних основних свобод, яка була б сумісною з подібною схемою свободи для всіх; другий – соціальні та економічні нерівності слід так упорядковувати, аби вони: а) передбачали найбільшу користь для найменш привілейованих, відповідно до принципу справедливих заощаджень, б) узгоджувались з посадами та позиціями, відкритих для всіх за умов чесної рівності можливостей.

Отже, проведення соціально-економічних трансформацій та реформ у державі визначається ефективністю системи соціального захисту її громадян, важливу роль у якій відіграє загальнообов'язкове державне страхування. На державу як соціальний інститут покладено завдання – реалізувати соціальну політику, спрямовану на гарантування соціальної справедливості та створення ефективних інструментів соціального захисту тих категорій громадян, які опинились у зоні соціального ризику. Модернізація вітчизняної системи загальнообов'язкового державного страхування має ґрунтуватись на таких базових складових соціальної справедливості: виявлення причин, унаслідок яких дана особа потрапила у складні

життєві обставини; створення індивідуальних програм соціального страхування для окремих категорій осіб і підбір індивідуального пакета соціальних послуг; оцінка доходів і матеріального становища одержувача послуг; інтерперсональність та міжособистісність перерозподілу прибутків між найбагатшими й найбіднішими соціальними групами, безпосередньо між застрахованими суб'єктами, між застрахованими й незастрахованими учасниками системи соціального захисту; прозорість і підзвітність системи надання соціальних допомог; оцінка ефективності наданої допомоги з урахуванням задоволення потреб отримувачів соціальних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Агарков О. А. Перспективи соціального страхування в Україні: регіональний аспект. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2013. № 4. С. 29–32.
2. Доценко І., Возовик І. Проблеми соціального страхування та напрями його модернізації в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Вип. 6 (23). С. 542–546.
3. Козловський А.А. Справедливість як гносеологічний принцип права. *Ерліхівський збірник*. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2002. Вип. 3. С. 5–13.
4. Морозова Л., Тимошук О. Розвиток державного регулювання страхової діяльності в Україні. *Проблеми і перспективи економіки і управління*. 2021. № 2(26). С. 134–140.
5. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 № 16/98-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#Text>
6. Про загальнообов'язкове соціальне державне страхування : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T991105>
7. Рікер П. Право і справедливість / пер. із фр. О. Сирцова, В. Каденко. Київ : Дух і літера, 2002. 216 с.
8. Ролз Дж. Теорія справедливості / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ : Основи, 2001. 822 с.
9. Цимбалюк М. Суспільнобуттєва рівновага та онтологія справедливості. *Право України*. 2011. № 3. С. 212–219.

REFERENCES:

1. Aharkov, O. A. (2013). Perspektivyv sotsialnoho strakhuvannia v Ukraini: rehionalnyi aspekt. [Prospects of social insurance in Ukraine: regional aspect]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia*. № 4. 29–32. [in Ukrainian].
2. Dotsenko, I., Vozovuk, I. (2019). Problemy sotsialnoho strakhuvannia ta napriamy yoho modernizatsii v Ukraini. [Problems of social insurance and directions of its modernization in Ukraine]. *Shkhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*. Vyp. 6 (23). 542–546. [in Ukrainian].
3. Kozlovskiy, A.A. (2002). Spravedlyvist yak hnoseolohichnyi pryntsyyp prava. [Justice as an epistemological principle of law]. *Erlikhivskiy zbirnyk*. Vyp. 3. 5–13. [in Ukrainian].
4. Morozova, L., Tymoshchuk, O. (2021). Rozvytok derzhavnoho rehuliuвання strakhovoi diialnosti v Ukraini. [Development of state regulation of insurance activity in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky i upravlinnia*. № 2(26). 134–140. [in Ukrainian].
5. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia. (1998, January 14). [Fundamentals of the legislation of Ukraine on mandatory state social insurance]. № 16/98-VR. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#Text> [in Ukrainian].
6. Pro zahalnooboviazkove sotsialne derzhavne strakhuvannia. (1999, September 23). [On mandatory social state insurance]. *Zakon Ukrainy № 1105-KhIV*. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/T991105> [in Ukrainian].
7. Riker, P. (2002). Pravo i spravedlyvist. [Law and justice]. (O. Syrtsova, V. Kadenko, Trans.). 216. [in Ukrainian].
8. Rolz, Dzh. (2001). Teoriia spravedlyvosti. [Theory of justice]. (O. Mokrovolskyi, Trans.). 822. [in Ukrainian].
9. Tsymbaliuk, M. (2011). Suspilnobuttieva rivnovaha ta ontolohiia spravedlyvosti. [Social equilibrium and the ontology of justice]. *Pravo Ukrainy*. № 3. 212–219. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 5.11.2023

DOI: